

OPEN MONUMENTENDAG

GEMEENTE WESTERKWARTIER

zaterdag 12 september 2026

thema:

VEERKRACHTIG ERFGOED
in tijden van onzekerheid

Erfgoedcafé: vrijdag 4 september 2026 / 19.30 uur
Dorpshuis De Ronde - Niekerk

INHOUDSOPGAVE

3. *Open Monumentendag 2026*
5. *Erfgoedcafé op 4 september 2026*
6. *Veerkrachtig erfgoed in tijden van onzekerheid*
7. *Borgen in het Westerkwartier: wat er nog van over is*
10. *Melkfabriek De Kievit in Grijpskerk*
12. *Renovatie van de kerk van Niehove*
16. *Open Monumenten in Gemeente Westerkwartier*

Bestuur in Garnwerd tijdens OMD 2025

**Stichting
Open Monumentendag
Westerkwartier**

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

Uitgave van Stichting Open Monumentendag Gemeente Westerkwartier

Foto's: van monumenteigenaren of uit eigen archief, tenzij anders vermeld

Oplage: 1200

Bestuur van de stichting::

Albert Beuse

Jur Engels

Ruud de Jong

Lieke van Poucke

Lex van Wijngaarden

Zuidhorn

Tolbert

Ezinge

De Wilp

Niehove

voorzitter

secretaris

penningmeester

lid (websitebeheer)

lid (programmaboekje)

12 september 2026

OPEN MONUMENTENDAG

Ook dit jaar vindt in de Gemeente Westerkwartier weer de jaarlijkse Open Monumentendag plaats, zoals gebruikelijk op de tweede zaterdag van september. De organisatie van de dag berust bij het bestuur van de Stichting Open Monumentendag Westerkwartier, maar in feite wordt de Open Monumentendag vooral mogelijk gemaakt door de vele eigenaren en beheerders die de monumenten openstellen en bezoekers ontvangen, rondleiden en ter plekke van informatie voorzien.

De Gemeente Westerkwartier kent een groot aantal rijksmonumenten en een kleiner aantal gemeentelijke monumenten, in totaal 323. Daarnaast acht beschermde dorpsgezichten: Enumatil, Ezinge, Garnwerd, Niehove, Oostum, Saaksum, Tolbert en Zuidhorn-De Gast.

Wij prijzen ons gelukkig dat er ook dit jaar weer zo'n 50 bijzondere monumenten aan de Open Monumentendag deelnemen. Verderop in dit boekje vindt u een overzicht van alle monumenten die u op **zaterdag 12 september** (en sommige ook op zondag 13 september) kunt bezoeken.

VEERKRACHTIG ERFGOED

In Nederland vieren we dit jaar de 40e editie van Open Monumentendag. De landelijke Stichting Open Monumentendag werd in 1986 opgericht. Ook tijdens het jubileumjaar vragen we in september weer aandacht voor ons prachtige en kwetsbare erfgoed.

Het thema van 2026 - *Veerkrachtig erfgoed: in tijden van onzekerheid* - raakt de kern van wat ons vandaag bezighoudt. Hoe beschermen we wat ons zo dierbaar is? Beschermen tegen verval en verwaarlozing, tegen klimaatverandering, tegen de waan van de dag. Het thema onderstreept hoe kwetsbaar én hoe kostbaar ons erfgoed is en hoe groot de verantwoordelijkheid die wij samen dragen. Onze monumenten - de ankers van onze geschiedenis - zijn die gezamenlijke inzet meer dan waard. In het artikel op pagina 6 gaan we verder in op dit thema.

ERFGOEDCAFÉ: 4 SEPTEMBER

Ieder jaar organiseren we een thema-avond als opmaat naar Open Monumentendag, ditmaal op vrijdag 4 september in De Rotonde te Niekerk. Tijdens deze avond zullen verschillende eigenaren en beheerders van lokale monumenten iets vertellen over de instandhouding van hun

monument. Omdat ontmoeting ook van belang is tijdens deze avond, spreken we voortaan van ERFGOEDCAFÉ.

Het programma van deze avond staat op de volgende pagina. Iedereen is hartelijk welkom. In het bijzonder ook de eigenaren en beheerders die hun monument openstellen tijdens Open Monumentendag.

EN DE STEUNPILAAR GAAT DIT JAAR NAAR....

Jaarlijks kent de Stichting Open Monumentendag Westerkwartier een 'onderscheiding' toe aan een persoon of organisatie, die zich belangeloos heeft ingezet voor het stimuleren van de belangstelling voor monumenten in het algemeen, dan wel voor de eigen locatie. Afgelopen jaren waren dit achtereenvolgens de Samuel Levie Stichting te Leek, de Vroedschap Fransum, het Groninger Landschap, het Iwema Steenhuus te Niebert, filmmaker Tjerk Bekius en Paul Ros van De Gouden Leeuw te Noordhorn. In de aanloop naar Open Monumentendag zal bekend gemaakt worden wie dit jaar de steunpilaar in ontvangst mag nemen.

BESTUUR

Sinds de oprichting in 2019 was Arnold Bloem voorzitter van de Stichting Open Monumentendag Gemeente Westerkwartier. Hij heeft zich steeds met veel energie ingezet voor de organisatie van de activiteiten rond Open Monumentendag in onze gemeente. Wij zijn hem daar zeer erkentelijk voor. Begin dit jaar heeft hij de voorzittershamer overgedragen aan Albert Beuse.

Om ook in de toekomst Open Monumentendagen te kunnen organiseren is **enige uitbreiding van ons bestuur gewenst**. Ligt er goed je na aan het hart en wil je je steentje bijdragen aan de organisatie van dit jaarlijkse evenement, dan horen we dat graag. Meer informatie op onze website: www.openmonumentendagwesterkwartier.nl.

DANK

Open Monumentendag 2026 wordt mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van de Gemeente Westerkwartier. En natuurlijk door de vele eigenaren en beheerders die zoveel zorg besteden aan het instandhouden van de prachtige monumenten in onze gemeente.

Wij wensen u een plezierige en leerzame Open Monumentendag toe!

*Bestuur Stichting Open Monumentendag
Gemeente Westerkwartier*

Erfgoedcafé / Thema-avond
VEERKRACHTIG ERFGOED
in tijden van onzekerheid

Vrijdag 4 september - 19.30 uur

Dorpshuis De Rotonde - Bloemersmastraat 1b - Niekerk

Toegang gratis / VOL = VOL

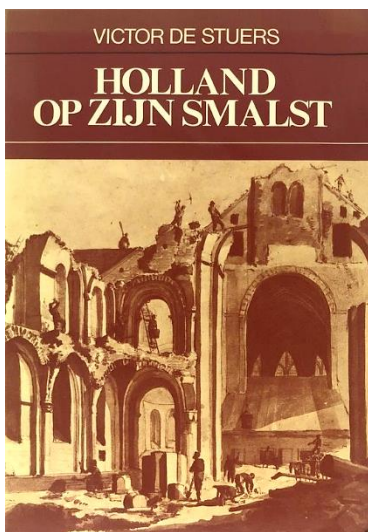
- 19.00 uur Inloop met koffie/thee
- 19.30 uur Opening en toelichting op het jaarthema door de voorzitter
Albert Beuse
- 19.40 uur Diverse korte presentaties over het behoud en eventuele
herbestemming van monumenten in het Westerkwartier,
o.a.:
- Jan Oomkes namens Stichting de Groninger Poldermolens
- Johanna Meindertsma over de Teenstraheerd (Lauwerszijl)
- Wynetta Themmen namens Vereniging Vrienden van de
Hamsterborg/Piloersemaaborg
-
- 21.30 uur Afsluiting en borrel na, onderlinge uitwisseling van gedach-
ten, ervaringen en ideeën

Stichting
Open Monumentendag
Westerkwartier

VEERKRACHTIG ERFGOED

in tijden van onzekerheid

Monumentenbescherming kent een lange historie, waar wij vandaag de dag de vruchten van plukken. In 1873 riep Victor de Stuers in zijn artikel 'Holland op zijn smalst'¹ op tot bescherming van het cultureel erfgoed in Nederland. Voor die tijd werden oude gebouwen nog massaal gesloopt, omdat ze verouderd waren of als nutteloos gezien werden. Historische kerken, stadspoorten en herenhuisen verdwenen uit het straatbeeld. Die golf van sloop leidde tot verzet en besef dat ons verleden bescherming verdiende.

Mede dankzij de inspanningen van De Stuers ontstond langzaam een mentaliteitsverandering. Oude gebouwen waren geen last, maar juist de trots van een regio,

stad of land. In de beginjaren van monumentenbescherming lag de nadruk op inventarisatie en bewustwording: weten wat er is, voordat je het kan beschermen. Architect Pierre Cuypers, bekend van het Rijksmuseum en Centraal Station in Amsterdam, speelde hierin een grote rol. Hij was een pleitbezorger van restauratie én herbestemming van historische panden. De formele bescherming van monumenten kreeg vorm met de Monumentenwet van 1961.

Een belangrijke manier om monumenten te behouden is ervoor te zorgen dat ze gebruikt blijven, ofwel: **behoud door gebruik**. Als de oorspronkelijke functie komt te vervallen, is leegstand de grootste bedreiging van een monument. Daarom is het in dergelijke situaties van belang een nieuwe invulling voor het monument te vinden, soms met de nodige aanpassingen. Maar dan wel met behoud van de karakteristieke kenmerken en met respect voor de cultuurhistorische waarde van het pand. In de navolgende paragrafen een aantal voorbeelden van hoe monumenten in onze gemeente onderhouden worden en soms een andere functie kregen.

¹ Jhr. mr. Victor E.L. de Stuers (1843 - 1916) publiceerde in november 1873 in 'De Gids' zijn novelle 'Holland op zijn smalst' (blz. 320-403). Tevens uitgebracht als paperback door Unieboek/Het Spectrum.

Borgen in het Westerkwartier: wat er van over is

De oudste monumenten in het Westerkwartier zijn ongetwijfeld kerken, maar borgen komen op een goede tweede plaats. Het standaardwerk ***De Ommelander Borgen en Steenhuizen***² komt tot een totaal van 44 borgen die op enig moment in onze gemeente hebben gestaan. De eerste borgen hadden de vorm van een steenhuis, een vierkante toren die diende als toevluchtsoord en verdedigingswerk in onrustige tijden, waarvan er in de Ommelanden zo veel zijn geweest. Met de opkomst van een plattelands-elite die als jonkers en hoofdelingen bekend is komen te staan veranderde het karakter van de borgen geleidelijk van vesting naar statussymbool. Het Drentse equivalent van De Ommelander Borgen en Steenhuizen heeft dan ook niet voor niets de titel Huizen van Stand. Door het ontbreken van een centraal gezag konden de jonkers zich ontwikkelen als machthebbers op plaatselijk niveau en diende hun onderkomen als toonbeeld van die macht. Daaraan kwam een einde doordat in de achttiende eeuw steeds meer verzet tegen deze machtspositie opkwam. De opkomende burgerij in de steden en een zelfbewuste bovenlaag van de boerenstand op het platteland zorgden er voor dat de macht van de stadhouder werd uitgebreid ten koste van die van de jonkers. Het Bataafs-Franse bewind aan het begin van de negentiende eeuw leidde tot verarming van de jonkers en de gedwongen sloop van hun borgen. Van statussymbool waren die een molensteen om de hals geworden. Moeilijke tijden, inderdaad. In het Westerkwartier staan tegenwoordig alleen nog Allersma in Ezinge, de Coendersborg in Nuis, Iwema Steenhuis in Niebert, Nienoord in Leek en Piloersema in Den Ham.

Allersma

De eerste vermelding is een boedelscheiding tussen de nakomelingen van Sirp Allersma in 1554. Na het uitsterven van de Allersma's komt het huis in 1588 in handen van Sirp Elema, bestuurder van het Aduarderzilvervest en grietman van Ezinge en Hardeweer. Na

² W.J. Formsma, A. Luitjens-Dijkveld Stol, R.A. Pathuis: *De Ommelander Borgen en Steenhuizen*, Van Gorcum, 1987

in eigendom te zijn geweest van de families Busch, de Marees en van Swinderen wordt Allersma in 1899 publiek verkocht. Notaris J.W. Bolt redt het huis van de slopershamer door het zelf te kopen. In 1946 koopt de gemeente Ezinge Allersma. Na jarenlang als toevluchtsoord voor kunstenaars te hebben gediend komt het huis weer leeg te staan en in 1976 verkoopt de gemeente het aan Staatsbosbeheer. In 2005 verkrijgt de Rijksuniversiteit Groningen Allersma in erfpacht en krijg het een bestemming als vergadercentrum en trouwlocatie. Met ingang van 2026 beëindigt de RUG de erfpacht, sindsdien wordt opnieuw gezocht naar een nieuwe bestemming en dreigt het gebouw intussen te verkommeren.

Coendersborg

De eerste vermelding als borg is in 1699, in dat jaar verkoopt Etta Coenders het huis aan haar schoonzoon Oeno van Teyens. De borg is waarschijnlijk gesticht door de broer van Etta, Ludolf Coenders, raadsheer in Groningen. Daarvoor is er sprake van drie afzonderlijke heerden: Fossema, Harckema en Heringe. Hyma van Teyens laat in 1813 de borg verbouwen tot de huidige staat. In 1956 verkoopt Arnold Daniël Hermannus Fockema Andreae de borg aan stichting Het Groninger Landschap. Rond de borg ligt een wandelgebied, in en rond de borg worden excursies georganiseerd.

Iwema Steenhuis

Het enige gebouw in de provincie Groningen dat de vorm van een middeleeuws steenhuis heeft bewaard. Het is nooit uitgegroeid tot een borg maar is voorhuis van een boerderij geworden. Bouwkundig onderzoek wijst op een ontstaan rond het jaar 1400. Tot ongeveer 1850 lijkt de oorspronkelijke indeling bewaard te zijn gebleven, daarna is het grootscheeps vertimmerd

tot pastorie voor ds. R. Damsté, predikant van Nuis en Niebert. In 1988 komt het steenhuis in handen van Het Groninger Landschap. Tegenwoordig is er museum 't Steenhuus gevestigd.

Nienoord

Omstreeks 1524 gesticht door Wigbold van Ewsum. Na het overlijden van kleinzoon Willem van Ewsum hertrouwt diens weduwe Margareta Beata Freitag met Georg Wilhelm van In- en Kniphuizen. Door de opbrengsten van de Nienoordse venen kan de borg worden hersteld en verfraaid. De

laatste bewoner, Johan Aemilius Abraham van Panhuys, komt in 1907 om het leven in het Hoen-diep bij Hoogkerk. In 1950 wordt de borg gekocht door de gemeente Leek, sinds 1958 is er het Nationaal Rijtuigmuseum gevestigd.

Piloersema

Ook wel Hamsterborg, wordt voor het eerst vermeld in 1521. Vanaf 1567 in bezit van de familie de Mepsche, in 1699 verkocht aan Pieter Jacobs Bos. Die laat een schuur bouwen, sindsdien is het huis in gebruik als boerderij. In 1991 komt Piloersema in handen van de Wieringa van Hamsterborg Stichting. In 1995 en 1998 volgen restauraties om het oorspronkelijke karakter van de borg te doen herleven. Het huis krijgt een bestemming als restaurant, gastenverblijf en vergader ruimte voor bijvoorbeeld conferenties.

Tekst: Albert Beuse

Foto's: Beeldbank Groningen

Melkfabriek De Kievit in Grijpskerk biedt nu onderdak aan ondernemers en kunstenaars³

Aan boer Gaele Hoekstra had Grijpskerk het te danken dat er in 1888 een zuivelfabriek werd gebouwd in het dorp. Het was in een periode waarin her en der in de provincie melkfabrieken uit de grond schoten. Aan De Kievit, zoals de nieuwe fabriek werd genoemd, werd vanaf 1889 door vijftig boeren melk geleverd waarvan kaas en boter werd gemaakt. De boter werd vooral naar Engeland verscheept.

De fabriek draaide prima en had rond de eeuwwisseling al meer dan driehonderd aangesloten boeren. Er werd bijgebouwd en er kwamen onder meer een ijskelder, kaaspakhuis, laboratorium, een directeursvilla en personeelswoningen bij. In een kwart eeuw tijd liep het dagelijks verwerkte volume aan melk op van 6000 naar 50.000 liter. De zuivelproducten van de melkfabriek stonden hoog aangeschreven. Dat bleek ook uit het winnen van de gouden medaille op de botertentoonstelling van Boedapest in 1912.

Aanpassen aan moeilijke omstandigheden

Tijdens de oorlogsjaren van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog moest De Kievit zich aanpassen aan de moeilijke omstandigheden. In de jaren vijftig bloeide het bedrijf weer op. De 'Kievitskaas' deed het uitstekend en ook de boter uit Grijpskerk werd prima verkocht. Maar uiteindelijk was de

³ Ontleend aan een artikel van Gerdt van Hofslot in *Dagblad van het Noorden* d.d. 6-8-2022

fabriek niet opgewassen tegen de toen ook al doordenderende schaal-vergroting in de landbouw. In 1969 viel het doek. Gerkesklooster nam de melkplas van 30 miljoen kilo melk over van Grijskerk, net als het personeel.

Een jaar later werd het complex geveild en kocht de vader van Henk Balkema de fabriek. Na diens dood werd Henk de eigenaar van het drie hectare grote terrein. De fabriek is tegenwoordig in gebruik als bedrijfsverzamelgebouw. „We hebben veertien huurders. We zitten helemaal vol”, zegt Balkema tijdens een rondleiding over het bedrijvent centrum De Kievit, zoals het complex tegenwoordig heet.

Nieuwe bestemming

Er zitten allerlei bedrijven. Zo is er een automaterialenhandel, een design-meubelhuis, een klussenbedrijf, een bouwer, een vormgever, een importeur van wijn en een aantal ateliers die door kunstenaars worden gebruikt. In een hoek van het terrein, in de voormalige kantine van de melkfabriek, heeft beeldhouwer en muzikant Gert Sennema zijn werkplaats.

Balkema wijst naar de fabrieksgevel. „Daar stond de veertig meter hoge schoorsteen. Die moest weg, want de bovenste vijf meter werden steeds slechter. Ze waren bang dat er delen vanaf zouden vallen. De toren is in 1980 met anderhalve kilo springstof opgeblazen. Dat hebben ze heel nauwkeurig gedaan. Hij viel precies op een zandbed tussen de gebouwen op nummer 38 en 40.”

Hij vermoedt dat de gebouwen nog lange tijd meegaan. Enige punt van zorg is de grondwaterstand. „Het staat allemaal op dennenhouten palen. Onder de schoorsteen zaten er 49. Wat gebeurt er met die palen als ze de grondwaterstand veranderen?”

Door de herbestemming van de voormalige zuivelfabriek is dit bijzondere monumentale complex behouden. Dit in tegenstelling tot de melkfabrieken van Brittil en Tolbert die van de aardbodem verdwenen zijn. Net als zovele andere.

Renovatie van de kerk van Niehove ⁴

Onlangs is een uitgebreide renovatie van de middeleeuwse kerk van Niehove afgerond. Reden om in gesprek te gaan met Jur Bekooy, die tot zijn pensionering (juli jl.) bouwkundige was van Groninger Kerken. Hij was ruim 40 jaar aan deze provinciale organisatie verbonden en het toeval wil dat de vorige renovatie van de Niehoofster kerk - in de jaren 80 van de vorige eeuw - zijn eerste project was.

Wat was de aanleiding van de renovatie?

De belangrijkste aanleiding was aardbevingsschade; of zoals het in vaktermen heet: mijnbouwschade. Deze wordt vergoed door het IMG (Instituut Mijnbouwschade Groningen). Deskundigen zijn er niet uit of werden door hun slappe bodemstructuur extra kwetsbaar zijn voor aardbevingen of juist niet. Wellicht spelen ook andere factoren een rol, zoals verlaging van het grondwaterpeil. Met het herstel van de schade vond er ook regulier onderhoud plaats, zoals schilderwerk.

Waarom duurde de renovatie langer dan verwacht?

Aan de scheuren die je aan de oppervlakte ziet is niet precies af te leiden hoe diep ze echt zijn. Dat ervaar je pas als je ermee aan de slag gaat. Net als een tandarts moet je een gat soms eerst groter maken om het goed te kunnen vullen. Daarbij moet je ook de juiste materialen gebruiken. Bij het aansmeren is het zaak dezelfde mortel te gebruiken; niet sterker of slapper, omdat dat ook weer scheurvorming kan veroorzaken. Verder moesten de gerepareerde plekken opnieuw gestuct worden en door de hoge luchtvochtigheid duurde het erg lang voordat dit droog was. Aan de buitenzijde is ook het nodige voegwerk gedaan. Dan wordt een muur helemaal nagelopen om te zien waar het voegwerk aan vervanging toe is.

⁴ Ontleend aan een artikel van Lex van Wijngaarden in Nais uut Nijhoof, 1/2026

Boven het gewelf van de kerk is een nieuwe loopbrug aangebracht. Daar lagen alleen wat gammele planken en om reparaties aan het dak uit te kunnen voeren was die situatie niet verantwoord.

Welk beleid hanteert Groninger Kerken ten aanzien van renovatie?

In het verleden was er een sterke drang om zoveel mogelijk ‘terug te restaureren’, dat wil zeggen het monument zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat terug te brengen. Bij een kerk uit de 13e eeuw is dat echter

niet haalbaar. Het is dan ook de vraag: wat wil je terugbrengen en wat wil je behouden? De kerkbanken dateren uit de 18e eeuw: wat was er daarvoor? Het orgel is in 1905 geplaatst: wil je dat weer verwijderen? Hetzelfde geldt voor de koorafsluiting.

Een concreet voorbeeld: als je goed kijkt, zie je dat aan de buitenzijde tussen het laatste en een na laatste raam een steunbeer heeft gezeten. Ga je die weer terugbrengen of laat je de oneffenheden in zicht om zo iets van de historie te laten zien?

Van meet af aan zette Groninger Kerken vooral in op **conserverend restaureren** ofwel zoveel mogelijk uitgaan van de huidige situatie en soms oude elementen terug laten komen. Na kleuronderzoek worden soms oude kleuren teruggebracht. Zo is in Niehove het beige tongewelf destijds weer blauw geschilderd. Daarbij moet het echter niet te ‘gelikt’ worden; je mag zien dat het een oud gebouw is en daarin mogen ook de verschillende perioden naar voren komen. De vroegere voorzitter van Groninger Kerken, Harry de Olde, had een duidelijke visie ten aanzien van de vloeren: “Zo’n vloer is gegroeid, er zijn grafzerken ingelegd, sommige delen zijn vervangen, tegels zijn gescheurd en verzakt”. Om vervolgens zijn afschuw uit te spreken over de nieuwe “weliswaar nette en keurige, maar tegelijk steriele en troosteloze vloeren”.⁵

In dit kader wijst Jur Bekooy op een leuk detail: “de luiken in de westgevel en de deur hebben een andere, lichtere kleur groen gekregen. We gaan ervan uit dat dit een passender kleur is. Het donkergroen dat je nu veel in

⁵ Uit: *Kerkrestauraties in Groningen; studies voor Harry de Olde bij zijn afscheid als voorzitter van de Stichting Oude Groninger Kerken, Walburg Pers, 2002*

Niehove ziet werd vroeger vrijwel uitsluitend bij grachtenpanden toegepast. Donkergroen vraagt meer pigment en dat was erg duur.”

Wat komt er zoal kijken bij een renovatie?

Om te beginnen moet er natuurlijk een gedegen plan gemaakt worden voor de renovatie op basis van vooronderzoek. Dit plan is nodig om de benodigde financiering rond te krijgen, maar ook om de vergunningen te verkrijgen. Vroeger moesten plannen goedgekeurd worden door de Dienst Monumentenzorg van het Ministerie, tegenwoordig geeft de gemeente een omgevingsvergunning af na advisering door Libau (kennisorganisatie voor kwaliteit van de leefomgeving en cultureel erfgoed in de provincies Groningen en Drenthe).

Als dat eenmaal rond is, moeten natuurlijk betrouwbare bedrijven geselecteerd en gecontracteerd worden. Gelukkig hebben we veel en jarenlange ervaring met diverse bedrijven, waar we op kunnen bouwen. Voor de start van een restauratie worden ook allerlei voorzorgsmaatregelen getroffen.

Zo zijn in Niehove op het kerkhof diverse grafstenen ‘ingepakt’, terwijl in de kerk het kerkmeubilair en het orgel heel goed zijn afgedekt om beschadigingen te voorkomen (zie foto).

Wat is er te vertellen over de vorige renovatie?

De vorige renovatie van de kerk vond plaats in de jaren 1984-1994, een periode van 10 jaar, je zou kunnen zeggen: een klus van lange adem. Eigenlijk is de aanzet al gedaan in 1976, vlak na de overname door Groninger Kerken, met een eerste onderzoeksopdracht. De renovatie vond plaats in meerdere fasen, ook om de financiering rond te krijgen.

Er zijn verschillende ontwerpen de revue gepasseerd. Zo is overwogen om alle banken uit de kerk te halen, zodat er een cultureel centrum met flexibele gebruiksmogelijkheden zou ontstaan. Dit idee werd ingehaald door de tijd vanwege het feit dat café Eisseshof toch beschikbaar bleef voor het dorp. En dat was prachtig, want wat is mooier dan kerk en kroeg tezamen, beide met hun eigen karakteristieke functie. Er werd dus besloten tot een conserverende restauratie. Sinds 1997 fungeert de kerk als bezoekerscentrum met informatie over de historie van het dorp en de omgeving.

Kerkhof en dakruiter

Terwijl de kerk eigendom is van Groninger Kerken is de grond rond de kerk, het oude kerkhof, eigendom van de gemeente. Dat gold ook voor de dakruiter en de klok. Inmiddels zijn die in eigendom overgegaan naar Groninger Kerken, want is het natuurlijk heel onhandig als er twee eigenaren zijn die ieder verantwoordelijk zijn voor een deel van het gebouw. Ook nu nog is bij veel kerken de toren eigendom van de gemeente. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de Napoleontische tijd waarin scheiding tussen kerk en staat werd aangebracht. De toren was vaak ook een toevluchtsplaats en de klok werd gebruikt om de tijd aan te geven en om bij onraad de klok te luiden. In het verleden werd de klokkenluider van Niehove dan ook betaald door de gemeente.

De kerk en het Bezoekerscentrum Niehove zijn van april tot oktober dagelijks geopend van 10 tot 18 uur.

GRONINGER KERKEN

Stichting Oude Groninger Kerken heet tegenwoordig kortweg GRONINGER KERKEN (met een nieuw logo). Opgericht in 1969, een tijd waarin vele kerken bedreigd werden door ernstig en onaanvaardbaar verval. Dankzij het initiatief van een groep zeer betrokken en gemotiveerde mensen werd de stichting opgericht die zich inzette voor het behoud van de kerken als religieus erfgoed.

De Stichting bezit ruim 100 kerken, losse torens, kerkhoven en pastorieën in de provincie Groningen.

Als Groninger Kerken een kerk overneemt gebeurt dit tegen een symbolisch bedrag: 1 euro, vroeger 1 gulden. Verder is het gebruikelijk dat een 'bruidschat' wordt meegegeven, waarmee Groninger Kerken het toekomstige beheer en onderhoud kan bekostigen. De overname betreft niet alleen het gebouw, maar ook roerende goederen, zoals het avondmaalstel en de kanselbijbel. Dit omdat deze onlosmakelijk verbonden zijn met het kerkgebouw en om te voorkomen dat waardevolle objecten 'gaan zwerven'.

Groninger Kerken vindt het heel belangrijk dat het gebouw gebruikt wordt, hetzij voor erediensten, hetzij voor andere (culturele) activiteiten. Daarom wordt er altijd afgestemd met bewoners van een dorp middels een 'plaatselijke commissie'.

Wie deze organisatie wil ondersteunen kan donateur worden.

Voor meer info: www.groningerkerken.nl

Open Monumenten

in de Gemeente Westerkwartier

12 september 2026

Op de volgende pagina's een overzicht van alle monumenten die hun deuren openstellen tijdens Open Monumentendag. Tenzij anders vermeld zijn onderstaande monumenten open voor publiek op **zaterdag 12 september van 10.00 tot 17.00 uur (soms met afwijkende tijdstippen, zie vermelding in rood)**. Sommige monumenten zijn ook open op zondag 13 september.

Dit programmaboekje is met grote zorg samengesteld. Toch kan het zijn dat er na de afronding nog wijzigingen plaatsvinden in deelname van monumenten aan Open Monumentendag 2026.

Kijk voor de actuele gegevens op onze website:

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

of scan de QR-code:

ADUARD

Burg. Seinenstraat 42

ABDIJKERK

De monumentale Abdijskerk is een uniek overblijfsel van het voormalige Cisterciënzer klooster, waarvan de bouw werd voltooid in 1297. Het gebouw, dat thans in gebruik is als PKN-kerk, was van oorsprong ziekenzaal voor de monniken. De abdij van Aduard was in de middeleeuwen een rijk, machtig en in de verre omtrek geroemd bolwerk. De abdij heeft een duidelijk stempel gedrukt op het omliggende gebied door het bezit van zeer uitgestrekte landerijen. In 1594 werd het Aduarder klooster opgeheven, nadat het in 1580 al grondig verwoest was. Alle "kloostermoppen" (grote handmatig gebakken stenen) uit de abdijsmuren zijn over een heel groot gebied verspreid geraakt. De kerk bezit onder andere een preekstoel uit 1723, een koorafsluiting uit de 18-de eeuw, een vloer van middeleeuwse tegels en een klok uit 1554.

Er worden gratis rondleidingen in de Abdijskerk verzorgd door vrijwilligers van het Kloostermuseum

Een 3-D reconstructie van het klooster is te zien voor wie door het dorp wandelt via de app Aduard3D_GPS

ADUARD

Hofstraat 45

KLOOSTERMUSEUM

za 13-17 uur

In één van de oudste huizen van Aduard is museum Sint Bernardushof gevestigd. Hier kunt u meer te weten komen over de geschiedenis van het grote Cisterciënzer klooster dat ooit in Aduard heeft gestaan. Naast de informatie over het kloosterterrein met de verschillende gebouwen (maquette) wordt u verteld over het leven en werk van de monniken en hun invloed op het landschap.

*Op zaterdag gereduceerde entreeprijs.
In de tuin zijn consumpties verkrijgbaar.*

DEN HAM

Aduarderdiep 1

POLDERMOLEN DE EOLUS

De Eolus is de enige overgebleven poldermolen in het eeuwenoude cultuurlandschap Middag-Humsterland. De boeren in dit gebied richtten begin negentiende eeuw gezamenlijk een waterschap op om hun laaggelegen landerijen tussen Aduard, Den Ham, Fransum en het Aduarderdiep beter geschikt te maken voor de landbouw. Dit waterschap gaf opdracht om een achtkantige met riet gedekte poldermolen te laten bouwen. Het gebied werd in 1821 onder de naam Fransumpolder onder bemaling gebracht. De molen kreeg de naam De Eolus, oudhollands

geschreven en verwijst naar Aeolus, de Griekse god der winden. De aangestelde molenaar en zijn gezin woonden in de molen, tot 1895. Daarna werd er een molenaarswoning gebouwd. Sporen van de bewoning in de molen zijn nog zichtbaar!

Het door De Eolus opgemalen polderwater wordt geloosd in het Aduarderdiep. Tot eind jaren tachtig van de twintigste eeuw was de molen beroepsmatig in bedrijf als hoofdbemaling van de polder. Daarna heeft een elektrisch gemaal deze functie overgenomen. Bij extreem veel neerslag springt de molen bij om het achterliggende gebied droog te houden. De Eolus is eigendom van de Stichting de Groninger Poldermolens.

- *De molenaar zal u ontvangen en het verhaal van de molen vertellen.*
- *Bij voldoende wind zal zullen de wieken draaien en zal de vijzel polderwater opmalen.*
- *Bij het betreden van de molen stap je terug in de 19^e eeuw. Tot 1895 diende deze poldermolen als dienstwoning voor de molenaar en zijn vrouw. De woning in de molen raakte buiten gebruik en verdween. Gelukkig waren er genoeg herinneringen, sporen en restanten om de woning in de molen terug te brengen!*
- *Op zolder is een kleinschalig molenmuseum ingericht over molenbouw, verschillende soorten molens en hun verschillende functies.*
- *Naast de molen staat een straditionale Zaanse weidemolen uit 1947 opgesteld, die bij voldoende wind ook zal draaien*

DEN HAM

Sietse Veldstraweg 25

PILOERSEMABORG

za 11-16 uur

De Borg Piloersema wordt ook Hamsterborg genoemd. In 1633 werd de borg waarschijnlijk iets ten noorden van het vroegere Piloersema herbouwd voor Johan de Mepsche en Aylke tho Nansum. Het grootste deel van wat er toen is neergezet, staat er nog steeds. In 1699 werd de borg verkocht aan boeren en in 1838 kwam Piloersema in handen van Tonnis Bartels Wierenga. In 1998 en 1999 werd de borg grondig gerenoveerd en kreeg het een herca-bestemming (restaurant en erfgoedlogies). Het woongedeelte van de borg is gesloten voor het

publiek. Eigenaar is de Stichting Wierenga van Hamsterborg.

Tevens expositie grafiek / keramiek / batik op de expositiezolder (11-17 uur)

Margriet van Dam / Froukje Dijkstra / Kristi Neider

(eveneens op 5, 6, 13, 19 en 20 september 13-17 uur)

DEN HORN

Dorpsstraat 7

KERK

za 10-16 uur

zo 13-16 uur

Het zaalkerkje in Den Horn met eclectische façade en neoklassieke elementen is in 1862 gebouwd als opvolger van een middeleeuwse kerk. Tot 1981 werden diensten in het kerkje gehouden. In 2010 werd begonnen met de restauratie en in 2011 is het overgedragen aan de Groninger Kerken. Sindsdien heeft het een multifunctionele bestemming met sociale en culturele activiteiten.

*Tijdens het weekend van de Open Monumenten dag staat het Kerkje van Den Horn helemaal in het teken van muziek. Op beide middagen is er een **muziekmarkt** met verkoop van tweedehands CD's en muziekboeken.*

*Daarnaast is er op **zondagmiddag 13 september** een eveneens gratis **muzikaal programma** van twee duo's uit Den Horn en omgeving:*

***Om 14 uur** wordt het pianostuk *Canto Ostinato* van Simeon Ten Holt op informele wijze gespeeld door Arjen Boerstra en Yvon van Apeldoorn.*

***Om 15 uur** zal het Duo Zonder Slagroom een aantal zelfgeschreven liedjes over kleine en grote levensvragen ten gehore brengen.*

DOEZUM

Provincialeweg 65

SINT VITUSKERK

De opvallende tufstenen toren en het kerkgebouw stammen beiden uit de twaalfde eeuw. De tufstenen muren van de kerk echter zijn vervangen door baksteen. Bovendien is in de dertiende eeuw het schip met een half rond koor verlengd. In 1808 zijn de muren van het schip nagenoeg geheel vervangen en werden grote ramen

geplaatst. Het resultaat van al die aanpassingen is een kerk met een opvallend uiterlijk. Binnenin het sober gehouden interieur wordt het schip gedekt door een blauw houten plafond en is er een gepleisterde overwelfing boven de koorsluiting. Op de 17-de eeuwse herenbank na, is het meubilair 19-de eeuws. Het orgel is in 1866 gemaakt door G.P. Dik. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

EZINGE

Torenstraat 46

KERK

za + zo 11-17 uur

Romaanse zaalkerk en de vrijstaande toren zijn in de 13-de eeuw gebouwd op een wierde. Aan de zuidkant was een ingang voor mannen en aan de noordkant een ingang voor vrouwen, maar deze zijn allebei dichtgemetseld.

Dat gebeurde ook met de aparte ingang voor priesters, ook aan de zuidkant. Aan de westzijde bevinden zich twee eveneens weer dichtgemaakte ingangen met een gotische vorm. In de kerk is een orgel met één klavier, in 1793 waarschijnlijk gebouwd door H.H. Freytag, een leerling van orgelbouwer Hinsz. In de periode 2011-2013 werden kerk en orgel gerestaureerd. Het gebouwtje bij de toren was oorspronkelijk een kosterij annex schooltje en is nu vergaderruimte.

FEERWERD

Valgeweg 3

JACOBUSKERK

za + zo

De kerk, genoemd naar Jacobus de Meerdere, is in de eerste helft van de 13-de eeuw gebouwd. Door het pleisterwerk zijn de kloostermoppen niet meer zichtbaar. Ramen en pleisterwerk stammen uit de 19e eeuw. De kromgetrokken toren is in 1859 aan de kerk toegevoegd, het torenuurwerk in 1929. Het eenvoudige en stijlvolle interieur kreeg zijn uiteindelijke vorm in de 19e eeuw. De vloer is aangebracht tijdens de restauratie van 1992. Aan het

wijken van noord- en zuidmuur is te zien dat de kerk overwelfd is geweest. Nu is het binnenste gedekt door een houten zoldering. Meubilair en zerken in de vloer zijn deels 17-de eeuws. De kerk, eigendom van Groninger Kerken, is een officieel "Rustpunt", waar passanten even kunnen verpozen en zelf een kop koffie of thee kunnen zetten.

FEERWERD

Menthaweg 3

MOLEN JOESWERT

za 12-16 uur

Pel- en korenmolen De Joeswert is een achtkante stellingmolen op een stenen onderbouw. De molen beschikt over drie paar maalstenen voor het malen van meel en twee pelstenen waarmee gerst tot gort kan worden gepeld. De molen is nog steeds beroepsmatig in gebruik en daarom zijn er nog verschillende ambachtelijke werktuigen aanwezig.

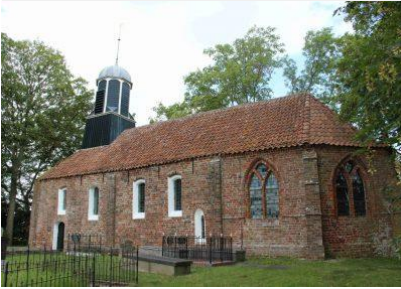
De molen is gebouwd in 1855 en kreeg in 1900 zelfzwichting op de buitenroede en 1904 ook op de binnenroede. Daarbij zijn de wieken voorzien van draaibare kleppen die, al naar gelang van de wind, zich openen en sluiten. De molen is eigendom van Molenstichting Winsum.

Bezoek aan de molen met oude technieken, enthousiaste vertellers en een prachtig uitzicht vanaf de stelling over dorpen en ommelanden.

FRANSUM/DEN HAM KERK

Fransumerweg 4

za + zo

Als enige kerk in de provincie Groningen heeft Fransum een gemetselde bakstenen preekstoel uit de middeleeuwen. Dit eenzaam gelegen kerkje is gebouwd voor de Cisterciënzer monniken van Aduard. Aanvankelijk met een romaans schip met drie traveeën. Een daarvan is later vervangen door een driezijdig gesloten koor.

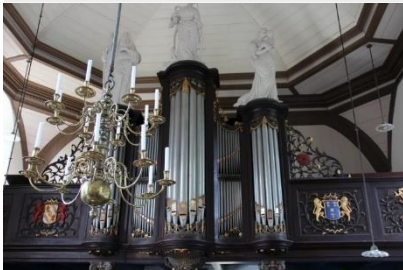
Westgevel en laatgotische koor zijn in de 16-de eeuw gebouwd. De 17-de eeuwse dakruiter heeft een achtkantige lantaarn. Bij de restauratie van 1949-1950 zijn de later ingebroken grote vensters van het schip vervangen door een drietal kleinere vensters. De wierde is nooit bebouwd; het was eigen terrein van de monniken. Het kerkje wordt beheerd door de in 1971 opgerichte "Vroedschap Fransum".

GARNWERD

Burgemeester Brouwersstraat 1

LIUDGERKERK

za + zo

De romano-gotische Liudgerkerk op een wierde stamt waarschijnlijk uit de 12-de of 13-de eeuw. Bij een restauratie in 1976 werd ontdekt dat de romano-gotische koorsluiting ergens uit de 13-de eeuw moest stammen. De grote vensters aan noord- en zuidkant zijn na de Hervorming aangebracht. De kerk heeft aan de westkant een

forse zadeldaktoeren uit de 18-de eeuw; waarschijnlijk stond er eerder een oudere toren. Binnen is de kerkruimte gedekt door een houten tongewelf. De kerk heeft fraai meubilair uit de 17-de en 18-de eeuw. Het orgel werd in 1809 gebouwd door L. van Dam en in 1867 bekroond met gipsen beelden van de hand van S. van Lekkum. Van links naar rechts worden geloof, hoop en liefde uitgebeeld. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

GARNWERD

DIVERSE WONINGEN

Burgemeester Brouwersstraat

Ternauwernood gered van de nieuwbouwplannen van de voormalige gemeente Ezinge staan de 18-de eeuwse huizen in de Burgemeester Brouwersstraat er nu weer schitterend bij. Ze zijn met behoud van hun karakteristieke uiterlijk geheel aan de eisen van nu voor bewoning aangepast. Een aantal is te bewonderen tijdens Open Monumentendag, in ieder geval de nummers

12/14 en 22. Tevens Hunzeweg 34 (het huisje op de dijk). Deze panden worden aangegeven door een vlag van Open Monumentendag.

Geen enkele straat in de gemeente Westerkwartier kent zoveel officiële monumenten als de Burgemeester Brouwersstraat (16 in getal) die ook bekend staat als het smalste voor auto's toegankelijke straatje van Nederland.

*Tevens verzorgt een dorpsgids **gratis rondwandelingen** door het dorp*

Start om 13.00 uur en 14.00 uur bij Café Hammingh.

GARNWERD

MOLEN DE MEEUW

za 12-17 uur

Hunzeweg 38

zo 12-17 uur

De achtkante korenmolen De Meeuw is een stellingmolen op een stenen onderbouw. Het is in 1851 gebouwd op de dijk van het Reitdiep. De bovenkruier heeft oudhollands hekwerk met zeilen op de wieken. Tijdens het malen brak in 1942 een roede. Bij het herstel werden de roeden verdekkerd en van zelfzwiching voorzien. Sindsdien

wordt de molen De Meeuw genoemd. Na een periode van verval volgde een uitgebreide restauratie in 1967-1969. Daarbij werden de zelfzwiching weggehaald en de roeden weer oudhollands opgehekt, waarschijnlijk omdat men dit origineler en mooier vond. Rond 1978 kreeg de molen nieuw binnenwerk, waarbij onder andere het maalwerk werd vervangen. Na stilstand van 6 jaar is De Meeuw recent na een uitgebreide renovatie weer in bedrijf. De molen is eigendom van Molenstichting Winsum.

GRIJPSKERK

Molenstraat 33

MOLEN DE KIEVIT

Molen De Kievit is een markante stellingmolen uit 1899 en gebouwd door molenmaker Noordewier te Niezijl. De molen staat op een vierkante houten onderbouw. Boven in de molen zijn de oude pelstenen verwijderd, maar een koppel maalstenen doet nog prima zijn werk. Eigenaar is de gemeente Westerkwartier.

De Stichting Kluften en Waarden is in de molen aanwezig met koffie, thee en historische documenten. De molenaar verzorgt rondleidingen.

GRIJPSKERK

Herestraat 18

DOOPSGEZINDE VERMANING

Doopsgezinde kerken, ook 'vermaningen' genoemd, zijn vaak onopvallend aanwezig in dorpen en steden. In Grijpskerk werd de 'vermaning' in 1890 gebouwd achter de pastorie aan de Herestraat en is bereikbaar via een smalle gang. Deze was de opvolger van de kerk in Pieterzijl. Omdat de dominees liever in het grotere Grijpskerk woonden, werd de kerk uiteindelijk ook hier gevestigd. Onderdelen van de in Pieterzijl afgebroken kerk werden bij de nieuwbouw in Grijpskerk opnieuw gebruikt. De vermaning van Grijpskerk is een eenvoudige bakstenen zaalkerk met symmetrische gevels. Het interieur wordt gedekt door een houten tooggewelf met twee kleurige rozetten. Daglicht valt rijkelijk binnen door grote rondboogvensters. Het orgel, in een neogotische kas, werd gebouwd in 1915 door de firma L. van Dam. Het wordt nog altijd door menskracht aangeblazen. Bij alle eenvoud zijn de twee messing kroonluchters opvallend zwierig en monumentaal. In 1984 werd het gebouw overgedragen aan Groninger Kerken.

In de kerk is het rouwcentrum van de Uitvaartvereniging Westkant gevestigd. Deze geeft graag de gewenste informatie.

GRIJPSKERK

Kerkplein 1

DORPSKERK

De voormalige Nederlands Hervormde kerk van Grijpskerk is gebouwd rond 1600, nadat een kleinere voorganger in de Tachtigjarige Oorlog was verwoest. De gevelsteen boven de deur maakt melding van de afronding van de werkzaamheden in 1605. De toren verrees enkele jaren later, in 1612. Het kerkorgel stamt uit 1832.

Een aantal malen werd de kerk aangepast of verbouwd. Zo is uit 1856 een renovatie bekend waarbij het gebouw werd gepleisterd en uitgebouwd naar het oosten inclusief een neogotische sluitgevel met een tweede entree. In 1872 was de torenspits in dermate slechte staat dat zij een gevaar vormde voor de omgeving, waarop zij werd vervangen door een ander-soortige spits. In 2000 besloot men echter de torenspits in de staat van voor 1872 terug te brengen. Aanvankelijk was er een gracht om het kerkhof, deze heeft echter in 1842 plaatsgemaakt voor de doorgaande weg van Groningen naar Leeuwarden. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

GRIJPSKERK

Poelweg 9

MOLEN DE WESTERHORNER

De achtkante grondzeiler 'De Westerhorner' werd gebouwd in 1829 en kwam in de plaats van een molen die eerder in dat jaar was afgebrand. Hij werd gebouwd door molenmaker Noordewier te Niezijl voor het bedrag van f 2.320,-. De molen was uitgerust met een schroef en bemaalde de Westerhornermolenpolder op het Poeldiep. Deze polder werd opgericht in 1810 en was 284 ha groot. In 1947 kreeg de molen een nieuwe stalen schroef en een betonnen schroefbak. In de herfst van 1954 brak een roede, die werd hersteld. In

1957 werd een dieselmotor in de molen geplaatst en sindsdien wordt de windkracht niet meer gebruikt voor de bemaling. De huidige grondzeiler heeft het systeem van zelfzwiching op de roeden, met een vlucht van ruim 19 meter. De molen is in 1988 gerestaureerd en kan op eigen kracht de huidige polder van 419 ha bemalen.

GRIJPSKERK

Westerhornerweg 6

ELISA HOEVE

De boerderij stamt uit het einde van de 16-de eeuw en wordt in 1591 Sywert Sickemastede, voorheen Ydemastede, genoemd. Een aantekening in de archieven van 1628 vermeldt de boerderij als het huis van Frederick Lubbertus in de Westerhorn onder Grijpskerk en op een kaart uit 1732 wordt het huis bij de kloosterbezittingen genoemd. Vele oorspronkelijke

elementen zijn in het oude steenhuis (voorhuis) bewaard gebleven, zoals de oude kloostermoppen in de muren en enkele natuurstenen lateien van de originele kloosterkozijnen. Het balkenplafond met console is laat 16-de eeuws en de oorspronkelijke kelder uit de 16-de eeuw is nog geheel aanwezig met een zeer oude plavuizen vloer en een zandstenen latei van het originele kelderraam.

In de Elisahoeve wordt een expositie gehouden met schilderijen van Richtste de Jong-Helmhout.

LAUWERZIJL

Teenstraweg 7

TEENSTRAHEERD

De Teenstraheerd heeft een boeiende en opmerkelijke geschiedenis. Ze werd in 1796 gebouwd door de gebroeders Teenstra, die kort van tevoren het Ruigezand hadden ingepolderd, een grote kwelder in de monding van het Reitdiep. In deze drooggelegde kwelder

waar wegen ontbraken, maakten ze gebruik van een oude waterloop die bovendien diende als de verbinding met de buitenwereld via het Reitdiep. Aan deze waterloop stichtten deze jonge ondernemers twee boerderijen: de Oosterse en de Westerse plaats. Op deze boerderij, de Oosterse plaats, ging Aedsge Martens Teenstra wonen en op de Westerse plaats vestigde zijn broer Douwe zich. Deze broers waren landbouwers gedreven

door de grote vernieuwingen van die tijd en ze zochten door studie en onderzoek voortdurend naar nieuwe mogelijkheden. Zij hielden deze kennis niet voor zichzelf, maar droegen deze landbouwtechnieken actief over op jonge mensen.

Die innovatieve en flexibele geest sluit naadloos aan bij het Open Monumentendag-thema 'Veerkrachtig erfgoed'. De Teenstraheerd bewijst al eeuwenlang hoe een historisch complex mee kan bewegen met veranderende tijden. Het grote dwarsgeplaatste voorhuis is volledig onderkelderd, heeft een afgewolfd dak met op de uiteinden twee grote schoorstenen, en verkeert grotendeels nog in de staat van de bouw in 1796. Alleen aan de zuidzijde is destijds een uitbouw gemaakt. Die veerkracht bleek ook in 1926, toen de twee grote schuren door brand werden verwoest. Ze werden direct succesvol iets ingekort, herbouwd.

Vandaag de dag is deze boerderij een prachtig voorbeeld hoe historisch erfgoed functioneel blijft voor de toekomst. Het is nog altijd een actief landbouwbedrijf, omgeven door een prachtig omgracht erf van twee hectare met een dubbele bomenrij. Daarnaast heeft het erfgoed een moderne, veerkrachtige invulling gekregen: in de bedrijfsruimte voeren de huidige eigenaren Jurjen en Johanna Meindersma een technisch bedrijf in industriële zakkennaaimachines. Zo blijft dit monument levend, werkend, aangepast aan de tijd.

U bent van harte welkom om van de opmerkelijke geschiedenis van deze boerderij te horen en om haar te bezichtigen. Tegen een kleine vergoeding kunt u tijdens uw bezoek genieten van koffie, thee en wat lekkers, en rond 12:00 uur is er tevens een warme kop soep verkrijgbaar.

LAUWERZIJL

Teenstraweg 2

GEMAAL 'DE WATERWOLF'

za 10-16 uur

Tot 1877 stroomde het overvloedige water uit het noordwesten van de provincie op een natuurlijke wijze via het Reitdiep naar zee. Nadat het Reitdiep tussen Zoutkamp en Nittershoek werd afgesloten kon dit niet meer. Om het land toch droog te kunnen houden besloten de provincie en het rijk een ge-

maal te gaan bouwen: de Waterwolf. De bouw van het gemaal begon in 1918 en twee jaar later werd de opening verricht door koningin Wilhelmina.

Het gemaal was het eerste elektrisch aangedreven gemaal van Nederland en is een van de grootste in zijn soort.

Het gebouw is opgetrokken in een ambachtelijk-traditionele stijl. Vanaf 1945 leverde een dieselstroomopwekkingsinstallatie bij De Waterwolf de elektriciteit. De installatie werd aangelegd door Machinefabrikant Stork. In 1975 leverde de motorenfabriek van Brons te Appingedam vier dieselmotoren. Daarmee kwam een einde aan de elektrische aandrijving van De Waterwolf. Ook na ruim 100 jaar is het gemaal nog steeds een belangrijk onderdeel in de waterhuishouding van een groot deel van de provincie Groningen en de kop van Drenthe. De imposante dieselmotoren draaien nog steeds, nu op 100% duurzame en hernieuwbare biobrandstof. In 2025 is het gemaal opnieuw zorgvuldig gerestaureerd om de technische en bouwkundige staat te verbeteren. Daarbij zijn het dak en de gevel hersteld, is het schilderwerk vernieuwd, zijn delen van de kozijnen en ramen vervangen en zijn inmiddels twee van de vier Stork-pompen gereviseerd.

Het gemaal is van binnen te bezichtigen. Tevens is er in het bijgebouw een expositie over de historie van het gemaal.

LEEK

Nienoord 1

BORG NIENOORD

za 11-17 uur

Het landhuis is in 1884 opgetrokken op de plaats van een vroegere borg (zie ook artikel op pag. 7 e.v.). In het pand zijn twee 17-de eeuwse toegangs-poortjes opgenomen. Op de bovenverdieping bevindt zich een door Herman-nus Collenius beschilderde wand van de vroegere balzaal. De toegang tot het borgterrein wordt gevormd door

een gebeeldhouwde zandstenen poort uit 1708. In het park staat een rechthoekig tuinhuis, een restant van de oranjerie. Alle vier wanden zijn in de 18-de eeuw als schelpengrot ingericht.

De monumentale schelpengrot in de tuin en de bovenverdieping van de borg zijn gratis te bezoeken.

De rest van het museum is te bezoeken tegen de gebruikelijke entree.

LETTELBERT

Hoofdstraat 162

KERK / ICONENATELIER

za + zo

Het kerkje stamt vermoedelijk uit het begin van de 13-de eeuw. Het is gefundeerd op veldkeien. Het was een eenvoudig zaalkerkje dat eerst recht gesloten was, maar rond 1500 de huidige veelzijdige koorsluiting kreeg. In westelijke richting is de kerk waarschijnlijk langer geweest. De huidige westgevel en eenvoudige dakruiter zijn

19-de eeuws. De ingang heeft een spitsboog met een motief dat waarschijnlijk een stralende zon voorstelt. Preekstoel en herenbanken dateren uit de 17-de eeuw. De kerk is in 1985 gerestaureerd en heeft toen de fraaie kleurstelling gekregen, die gebaseerd is op ontdekkingen tijdens de restauratiewerkzaamheden. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

*Er is een **permanente expositie van iconen**. Op zaterdag wordt gedemonstreerd hoe deze worden geschilderd.*

MARUM

Noorderringweg 41

KERK

De middeleeuwse kerk is ongeveer 800 jaar geleden gebouwd in de oude Romaanse bouwstijl. Daarmee is het gebouw één van de oudste bakstenen kerken in de provincie Groningen. De noordgevel is, waarschijnlijk in 1770, in zijn geheel opnieuw 'beklampt'. Een klamplaag is een laag stenen die op

hun kant tegen een bestaande muur aangebracht wordt. Halverwege de 16-de eeuw werd de toren verhoogd met een klokkenzolder en is de huidige kap op het schip aangebracht. Twee forse steunberen zijn in de 18-de eeuw aangebracht om verzakking van de muren te voorkomen. In de kerk bevindt zich een herenbank uit het eerste kwart van de 18-de eeuw en een preekstoel uit 1826. Het schip van de kerk is klein van formaat ten opzichte van het koor dat tegen het schip is aangebouwd.

Naast de Romaanse kerk is ook het oude kerkhof te bezoeken. In de kerk is een handleiding te leen, waarin verhalen staan over graven van betekenisvolle personen en/of grafsymboliek, die worden aangegeven met nummers.

MIDWOLDE

Hoofdstraat 134

KERK

za + zo

De kerk is waarschijnlijk gebouwd in de 12-de eeuw en een van de oudste kerken in de provincie Groningen. Hij is opgetrokken uit zogenaamde kloostermoppen. Het koor is 13-de eeuws. De koorsluiting en het bovenste deel van de toren dateren uit de 15-de eeuw. De kerk van Midwolde heeft een interieur van uit-

zonderlijke betekenis. Dat is te danken aan de bewoners van de borg Nienoord op het gelijknamige Landgoed in Leek. In opdracht van weduwe Anna van Ewsum maakte Rombout Verhulst in de 17-de eeuw een uniek marmeren praalgraf voor haar overleden man. Verder zijn bezienswaardig de barokke avondmaalstafel, de preekstoel met het vele houtsnijwerk, de rouwborden en de boven de preekstoel verheven Herenbank, met tal van geschilderde familiewapens. Het orgel stamt oorspronkelijk waarschijnlijk uit de borg.

NIEBERT

Molenweg 62

MOLEN

De korenmolen is gebouwd in 1899 door molenmaker U. Holman uit Stroobos in opdracht van J. H. Nanninga, die zowel molenaar als bakker was. De molen is een zeskantige bovenkruier met stelling, met onderdelen van een pelmolen uit Zandeweer. Na restauraties in 1965 en 1973 is de molen op vrijwillige basis regelmatig

in bedrijf. De molen is de enige zeskantige molen in de provincie Groningen en de hoogste zeskantige molen van Nederland. De meeste molens hebben een achtkantige plattegrond. De molen is eigendom van de Stichting Het Groninger Landschap.

Er worden rondleidingen verzorgd en bij voldoende wind wordt er gemalen.

NIEBERT

't Pad 15a

IWEMA STEENHUIS

Iwema Steenhuis is het enige overgebleven steenhuis van de ongeveer 160 steenhuisen die ooit in de provincie Groningen stonden. Het is genoemd naar de vroegere bewoners. Het steenhuis dateert van rond 1400. Sinds 1988 is dit steen-

huis in het bezit van Stichting het Groninger Landschap. Het woonhuis is niet te bezichtigen. De tuin met oude fruitrassen en de dikste rode beuk van Noord-Nederland is vrij toegankelijk. In het museum – in het schuurgedeelte van het Steenhuis – vindt men een schilder- en bakkersmuseum en winkel, een stijkkamer/ huiskamer uit het begin van de 20-ste eeuw, meidenkamer/keuken, schooltje, kapperszaakje, kroegje, grutterswinkelje en nog veel meer uit vervlogen jaren.

Het museum toont verschillende oude ambachten. Er is een kunstenaar die met kinderen gaat kwasten, schilderen en een weefgetouw gebruiken. Er zijn oudhollandse spelletjes en er zijn overheerlijke wafels met warme kersen en een dot slagroom verkrijgbaar.

*De Stichting Het Groninger Landschap organiseert een **excursie** over het monumentaal landschap rond Niebert. De wandeling duurt van 10.30-11.30 uur en start bij het Iwema Steenhuis.*

Aanmelden via www.groningerlandschap.nl

NIEBERT

Molenweg 90

KERK

Het monument is een gepleisterde, door lisenen (verticale, decoratieve, iets uit de muur springende stroken zonder voetstuk of bekroning) gelede zaalkerk. Het heeft een rechtgesloten koor en een dakruiter met een achtzijdige ingesnoerde spits uit 1773. Afgaande op de nissen in de oostwand heeft de kerk mogelijk een laat-gotische oorsprong, maar het gebouw is in 1831 ingrijpend verbouwd. Tot de inventaris behoort een door Jan Bitter ontworpen en door Casper Struiwig

gesneden preekstoel (1743). Er staat een overhuifde herenbank met het wapen van de familie Ijbema, die het nabijgelegen Steenhuis bewoonde. Het huidige orgel werd gebouwd voor de Doopsgezinde kerk van St. Annaparochie en dateert uit 1913. Het werd overgeplaatst naar Niebert en op 8 juni 1941 in gebruik genomen. De kerkvloer bevat grafzerken van de familie Iwema, waarvan de oudste uit 1601 dateren. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

NIEHOVE

KERK

Kerkstraat 1

za + zo

De kerk is rond 1230 gebouwd op de plek waar tot dan toe waarschijnlijk het eerste, door Liudger gebouwde, houten kerkje van Humsterland heeft gestaan. De kerk staat centraal op de wierde met de huizen in een cirkel eromheen. Tot 1830 lag er een gracht om het kerkhof. In de noordmuur zijn nog de smalle 13-de eeuwse rondboog-vensters te zien. De indeling

van de zuidmuur is in de loop der eeuwen gewijzigd. Het driezijdig gesloten koor schijnt jonger te zijn dan de rest van het kerkgebouw. Oorspronkelijk waren er aan de noord- en zuidzijde twee precies tegenover elkaar gelegen ingangen. De sporen zijn nog zichtbaar. In 1619 is een nieuwe ingang gekomen (zie het steentje boven de deur). Het interieur van de kerk is niet zo oud. De banken zijn uit het laatst van de 18-de eeuw, het doophek dateert uit de 17-de eeuw. Op de westzijde van het dak staat een, ietwat terugwijkende, spitse dakruiter. In de dakruiter hangt een oude klok met een langgerekte vorm en een ronde klankbodem, aangeschaft in 1676. De klok stamt waarschijnlijk uit de 14e, misschien 13e eeuw en behoort tot de oudste klokken in de provincie Groningen. De kerk is eigendom van Groninger Kerken en recent grondig gerenoveerd (zie ook artikel op pag 12 e.v.).

*In de kerk is een permanente tentoonstelling over de historie van het dorp en de directe omgeving (Middag-Humsterland).
Tegenover de kerk is de rustieke herberg 'Bistro Eisseshof' geopend voor een hapje en een drankje.*

NIEKERK

Zandumerweg 1

LIUDGERKERK

De kerk is opgetrokken uit baksteen en tufsteen. Het oudste deel stamt uit de 12-de eeuw. Het schip is nog volledig opgetrokken in tufsteen. De kerktoeren werd in de 13-de eeuw opgetrokken uit baksteen en delen tufsteen. In die eeuw werd ook een zijbeuk aan de zuidzijde gebouwd.

Het dak van de kerk bestond oorspronkelijk uit riet en werd later voorzien van dakpannen. De oorspronkelijke apsis werd in het midden 17-de eeuw vervangen door het huidige driezijdig gesloten koor. Mogelijk is toen ook het oude altaar van Bremer zandsteen, dat tijdens de reformatie werd

weggehaald, als puin onder de vloer gelegd (teruggevonden in 1967 bij de restauratie). In 1879 werd de kerk gepleisterd, wat rond 1967 bij een restauratie weer ongedaan werd gemaakt. Bij die restauratie zijn ook de oude romaanse vensters weer teruggezet. Het orgel van de gebroeders Van Oeckelen dateert van 1895. De kerk is eigendom van de Prot. Gem. Niekerk-Olderkerk-Faan-Enumatil.

NIEZIJL

Hoofdstraat 54

KERK

za 13-17 uur

zo 13-17 uur

De kerk werd gebouwd in 1651, maar deze was te klein en werd daarom in 1661 vergroot (dit jaartal staat ook op de gevelsteen). In 1862 werd het kerktoentje vernieuwd en in 1866 kon een klok in de toren worden geplaatst. Pas in 1920 werd in de kerk een orgel geplaatst. Het dateert uit het midden van de 18-de

eeuw en is een werkstuk van de orgelmakersfamilie Hildebrandt. Dit orgel kwam in 1870 in de kerk van Eerbeek terecht, vanwaar het in 1920 naar Niezijl ging. De kerk is eigendom van de Groninger Kerken.

De Schilderclub Niezijl en Fotogroep InFocus Zuidhorn hebben de handen ineengeslagen. Zij exposeren dit weekend hun schilderijen en foto's met als centraal thema: het karakteristieke landschap van Niezijl en omstreken. Blikken van herkenning, gevangen in verf en licht.

Er is koffie verkrijgbaar.

NIEZIJL

Hoofdstraat 39

BLIK & TROMMELMUSEUM

Al sinds zijn jeugd is Hein Nauta een echte verzamelaar. Van blikken en oud gereedschap tot speldjes. Wie in de supermarkt van Hein en Tineke in Niezijl kwam, kon niet om de verzameling heen. Toen na 31 jaar de supermarkt sloot, zei Hein voor de grap: "we maken er een museum van!" Die grap werd een geschiedenis. In 2009

opende in de voormalige supermarkt het 250 vierkante meter grote Blik Trommel en Oudheden Museum. Naast de talloze blikken en trommels is er nog veel meer te vinden in het museum. Denk aan een collectie speldjes, luciferdoosjes en schoonmaakmiddelen. In de kinderhoek staan poppenhuizen, oud speelgoed, kindertheeservies en meer.

*Vrijwillige bijdrage voor instandhouding van het museum is welkom.
Ook hartelijk welkom voor koffie, thee en museumtaart*

NOORDHORN

Torenpad 1

HERVORMDE KERK

Deze eenvoudige, rechthoekige zaalkerk is niet veel eerder dan in de 13-de eeuw gebouwd, aangezien er gebruik gemaakt is van bakstenen. Door de eeuwen heen zijn er steeds veranderingen aangebracht. Zo werd het schipgedeelte verhoogd en ook nog eens verlengd. Gelijktijdig met de verlenging van het schip werd tevens de huidige kerktoeren gebouwd in de 17-

de eeuw. Eind 17-de en eerste helft van de 18-de eeuw moet het gebouw in niet al te beste staat hebben verkeerd. Pas rond 1793 echter werd een grote restauratie uitgevoerd. De laatste restauratie dateert van 1975-1976. Een nog goed zichtbaar restant uit de rooms-katholieke tijd van de kerk is een zogenaamde piscina, een nis in de muur waarin de priester zijn handen waste en het liturgisch gerei ontspoelde. Wat het interieur betreft zijn er drie herenbanken uit de 17-de eeuw te bewonderen.

NOORDHORN

Schippersstraat 2a

MOLEN DE FORTUNA

Molen De Fortuna staat sinds 1890 op deze locatie, nadat een eerdere molen door brand verwoest was. De herbouw werd gedaan door molenmaker Menne Noordewier te Niezijl, afstammeling van een Gronings molenaarsgeslacht. In Grijpskerk werd in die tijd een molen gesloopt; deze werd in Noordhorn weer opgebouwd.

Dit moet een hele operatie zijn geweest aangezien in die tijd alles nog met paard en wagen werd vervoerd en met de hand weer opgebouwd. De Fortuna, eigendom van de gemeente Westerkwartier, is een achtkante stellingmolen met twee maalkoppels en twee pelstenen en wordt sedert 1970 door vrijwilligers in stand en draaiend gehouden.

Na twee jaar zonder wieken te hebben gezeten, draait de molen weer met nieuwe roeden.

Er is een permanente tentoonstelling over de "Slag bij Noordhorn" in 1581 met historische achtergronden van de Schansenkrijg in het Westerkwartier

NOORDHORN

Langestraat 48

DE GOUDEN LEEUW

De oorspronkelijke taveerne De Gouden Leeuw dateert uit 1622 en was een pleisterplaats voor reizigers van Groningen naar Leeuwarden en vice versa. Vermoed wordt dat het gebouw in die tijd met de voorzijde naar de Oude Heerweg lag. Het huidige voorhuis met gelagkamer aan de Langestraat stamt uit de 18e eeuw. Door de uitbreiding van het voorhuis met een bo-

venzaal werd de Gouden Leeuw in de 19e eeuw een bekend centrum voor samenkomsten, vergaderingen, toneeluitvoeringen en dansavonden. De benaming Hotel Leujes in de voorgevel herinnert aan de toenmalige uitbater en limonade-fabrikant. Aan het eind van de 19e eeuw is in de bovenzaal een fraai tongewelf aangebracht. Rond 1900 werd deze zaal verlengd

waardoor het huidige aanzien ontstond van een acht traveeën breed pand met de kenmerkende koetsendoorgang aan de linkerzijde. Deze doorgang leidt naar de oorspronkelijke Doorrit door het achterhuis die nog deels herkenbaar is. Later in de 20e eeuw stond de Gouden Leeuw bekend als café met drankenhandel. Mede vanwege de monumentale status werd het pand in de jaren 90 gerestaureerd waarna de familie Pilat er het bekende kostuummuseum vestigde. Sinds 2012 doet het dienst als woonhuis en zijn er af en toe activiteiten.

*In de gelagkamer worden bezoekers verwelkomd door de kastelein.
Van onder in de oude kelder tot in de bovenzaal is het gebouw te bezichtigen. Tevens is er verkoop van brocante en restanten van het voormalige kostuummuseum.*

NOORDHORN

Langestraat 62

DOOPSGEZINDE KERK

De Doopsgezinde Vermaning uit 1838 heeft in de bouwstijl kenmerken van de 19-de eeuwse Waterstaatsgebouwen. Dit is te verklaren uit het feit dat men bij de bouw subsidie ontving van Provinciale Staten en daardoor onderworpen was aan overheidstoezicht op ontwerp en uitvoering. Het is een eenvoudige, recht gesloten zaalkerk met halfronde

(gesloten) vensters en een omlijste ingang.

Tevens expositie van kunst.

NOORDWIJK

Westerweg 2

KERK

za 11-17 uur

zo 11-17 uur

Naar alle waarschijnlijkheid is de kerk ergens begin 1300 gebouwd. Het uit kloostermoppen opgetrokken monument staat op een opgeworpen heuvel midden in het dorp. De lengte van het gebouw bedraagt 16 meter, de breedte 7 meter. De klok die gegoten is in 1712, het doopvont dat als 17-de eeuws wordt gedateerd, de preekstoel die rond 1600

is gebouwd en de kroonluchter die ergens in de 18-de eeuw werd gegoten, geven samen met het banken-patroon het kerkgebouw een bijzondere uitstraling. De kerk heeft in 2005 een rigoureuze restauratie ondergaan. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

*Tevens expositie "Verwondering" met glaskunst van
Linda van Huffelen en cursisten.*

NUIS

Oudeweg 17

MUSEUM 'T RIEUW

za 10-17 uur

zo 13.30-17 uur

Landbouw- en streekmuseum 't Rieuw is gevestigd in de geres- taureerde boerderij ten oosten van de Coendersborg. Dit rijksmo- nument wordt in de volksmond de "Boerderij van Kimm" genoemd. In 1986 werd de vereniging "Eevm Omkiekn" (even terugkijken) op- gericht, die zich ten doel stelt om werktuigen en gereedschappen

van gemengde boerenbedrijven uit het Zuidelijk Westerkwartier te bewa- ren. "Rieuw" (ook: raif, raive, reeuw of riw) is het streektaalwoord voor ge- reedschap. De collectie bestaat uit gereedschappen, werktuigen en ge- bruiksvoorwerpen die tot in de jaren '60 van de vorige eeuw op een boer- derij werden gebruikt. Er zijn enkele ambachtelijke werkplaatsen ingericht, zoals een smederij en een timmerwerkplaats, inclusief de bijbehorende ge- reedschappen. In de tuin een uitgebreide collectie geres- taureerde land- bouwwerktuigen.

In het museum tevens een expositie over de "Stelling Löwe, window van Blitzmädel". Stichting Bunkerbehoud Trimunt, Stelling Löwe exposeert o.a. de grote maquette van deze Radarstelling bij museum 't Rieuw.

Aan de hand van verhalen van mensen, die te maken hebben gehad met deze Radarstelling in WOII, wordt hierover veel uitgelegd.

In het 'Proathuus' en buiten onder de tent kunt u genieten van koffie, thee of iets anders en een stuk poffert.

NUIS

Nieuweweg 29

KERK

De laat-romaanse kerk is een recht gesloten zaalkerk en wordt door lisenen in drie traveeën verdeeld. De oorspronkelijke indeling van spaarvelden en ramen is sterk gewijzigd door het aanbrengen van grotere ramen. De oostgevel is goed bewaard gebleven met fraai metselwerk. In 1890 werd tegen de originele muur

aan de westzijde, die sterk vocht doorliet, een een-steens nieuwe muur gebouwd. In 1906 werd het oude, bepleisterde portaal vervangen door het huidige. Naar de mode van die tijd niet in Groninger baksteen, maar van waalsteen opgetrokken. De preekstoel is versierd met symbolen van de vier jaargetijden. Opvallend zijn de 12 ruitvormige rouwborden, die oorspronkelijk uit Friesland komen. De kerk is eigendom van Groninger Kerken (foto: Duncan Wijting).

NUIS

Oudeweg 15

COENDERSBORG

za 10-17 uur

zo 13.30-17 uur

De historie van de Coendersborg gaat terug tot de zeventiende eeuw. De oude borg raakte in verval en werd in 1813 vervangen door een landhuis: de huidige Coendersborg. Het pand is opgetrokken in neoclassicistische stijl met een lage beneden- en een hoge boven-verdieping. De rechthoekige schuur en het

achterhuis staan links achter het voorhuis. De schuur staat nog deels op een fundament van kloostermoppen. Het voorhuis, het achterhuis en de schuur hebben allen een wolfsdak. Het landhuis maakt deel uit van een historische buitenplaats, inclusief het Coendersbos, met een oppervlakte van 74 hectare. Het landgoed is in beheer bij de Het Groninger Landschap.

*De Stichting Het Groninger Landschap organiseert zaterdag een **excursie** over het monumentaal landschap rond Nuis. De wandeling duurt van 14.00-15.00 uur en start bij de Coendersborg.*

Aanmelden via: www.groningerlandschap.nl

OLDEHOVE

Kerkpad 2

LIUDGERKERK

De geschiedenis van de kerk gaat vermoedelijk terug tot de 13-de eeuw en is genoemd naar de bekende apostel der Groningers, de heilige Liudger. De toren is hoog en zwaar. In 1664 is de kerk grondig verbouwd met gebruikmaking van de kloosterstenen van het in 1580 afgebroken klooster van Aduard. Sporen van de families Ewsum, De Mepsche en Ripperda zijn zichtbaar in de 17-de eeuwse herenbanken met wapenschilden.

U kunt afdalen in de grafkelder van de kerk met het praalgraf van Weense gravin Margaretha von Coblenz. Na de dood van haar eerste man trouwde zij met Ludolf Luit Ripperda, zoon van Johan Willem Ripperda, die net als ambassadeur in Wenen was aangesteld. In 1626 kwamen zij naar Nederland en vestigden zich in Oldehove op de Englumborg. Na haar vroege dood werd zij in de kerk van Oldehove in een prachtig praalgraf in de grafkelder bijgezet. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

OOSTUM

Oostumerweg 15

KERK

za + zo

Het kerkje ligt idyllisch op de wierde van Oostum. Het rechtgesloten kerkje stamt grotendeels uit de 13-de eeuw. Ongeveer een eeuw jonger zijn de smalle westtravee en de dwarsstaande toren. Het zadeldak van de toren komt uit de 16-de eeuw. Binnen zijn fragmenten van een wandschildering bewaard gebleven.

De bijzondere luidklok, gegoten door Henrik Kokenbacker, is aangekocht voor 100 carolie guldens van de kerk van Feerwerd. Door het gebruik van verschillend gekleurde dakpannen (monniken en nonnen) zijn patronen zichtbaar: een Grieks kruis, een Christusmonogram? De kerk, eigendom van Groninger Kerken, is meermaals geschilderd door leden van kunstenaarskring De Ploeg.

OPENDE

Provincialeweg 156

HERVORMDE KERK

Eenvoudig zaalkerkje uit 1748 met dakruiter ter vervanging van een eerdere kerk van rond 1600. In 1930 is de achtermuur afgebroken en werd een breder deel dwars op de kerk gezet. Hierdoor kreeg het gebouw van boven gezien de vorm van de letter T. In deze nieuwe ach-

termuur is een oudere, rode gedenksteen geplaatst. Gedurende de restauratie van 1983-'84 is het interieur van de kerk gerestaureerd. Van het oorspronkelijke interieur rest nog wel een preekstoel uit de eerste helft van de 18e eeuw. Het orgel is gebouwd door firma Bakker & Timmenga in 1966. De kerk bevindt zich op een verhoogd kerkhof. Tussen de Provincialeweg en de kerk loopt een lijkkreed met aan weerszijden kastanjabomen

SEBALDEBUREN POLDERMOLEN DE EENDRACHT

Provincialeweg 7

Poldermolen De Eendracht werd in 1887 gebouwd nadat een voorganger uit 1801 was afgebrand. Tot 1970 werd de molen professioneel ingezet als gemaal van de Sebaldebuurster Molenpolder. De molen werd meerdere keren gerestaureerd. Bij de laatste restauratie werden beide vijzels weer maalvaardig gemaakt.

De vrijwillig molenaar, die in het herbouwde molenaarshuis woont, laat de molen zeer regelmatig de polder bemalen. Nabij het molenaarshuis staat een werkend schaalmodel van De Eendracht. De molen is eigendom van Stichting De Groninger Poldermolens.

*In de molen een **expositie** met portretfoto's van **fotograaf Heliaar Smits**.*

SEBALDEBUREN MUSEUM STATIONAIRE MOTOREN

Jouwer 10

Dit jaar voor het eerst te bewonderen tijdens Open Monumentendag.

Het Stationaire Motoren Museum omvat een particuliere collectie ge-
maal- en scheepsmotoren, die ge-
bouwd zijn tussen 1926 en 1950.

TOLBERT

Hoofdstraat 27

CAZEMIERBOERDERIJ

De boerderij is ongeveer 400 jaar oud. Uit jaarringonderzoek blijkt dat drie eikenhouten gebinten dateren uit 1607. Heel bijzonder is, dat twee staanders aan de bovenkant een vorkconstructie hebben. De boerderij was een vroeg voorbeeld in de provincie Groningen van een zogenaamde Friese schuur, maar heeft na een grondige verbou-

wing in 1875 het karakter gekregen van een Oldambtster boerderij. De boerderij is sinds een uitvoerige restauratie in 2013 het onderkomen van Oudheidkamer/museum Fredewalda en doet ook dienst als dorpshuis.

De tentoonstelling “De Zaaier” laat een selectie zien uit de collectie schilderijen, voorwerpen en documenten waar een zaaierende figuur het onderwerp vormt. De verzameling is van Gérard Urselmann uit Enkhuizen, die in de oorlogstijd als Limburgs evacueetje met zijn familie in Tolbert was ondergebracht. Op Open Monumentendag is deze expo voor het laatst te zien.

De expositie “Wonen en werken in Tolbert” met de maquette van het oude dorp is van half januari tot eind november te bezichtigen op zaterdagmiddag van 13.30 tot 17.00 uur, en het hele jaar door op afspraak.

TOLBERT

Hoofdstraat 48

KERK

De kerk is omstreeks 1290 gebouwd. Het koor van de kerk is het oudste deel. In de 14-de eeuw werd het middenschip tussen koor en toren gebouwd. Tot de restauratie uit de jaren 1980/1990 bestond de indruk dat er een stenen gewelf in de kerk had gezeten. Uit bouwkundig onderzoek bleek, dat bij de bouw

wel voorbereidende werkzaamheden bij de fundering zijn getroffen, maar dat later nooit een stenen gewelf is aangebracht. De toren met zadeldak is niet altijd zo hoog geweest. Rond 1600 kreeg zij de huidige hoogte van circa 30 meter. Door het gebruik van verschillende steensoorten is de geschiedenis duidelijk af te lezen. Het orgel is gebouwd door Van Oeckelen en aan het begin van deze eeuw gerestaureerd. In het koor staat een fraai gerestaureerd kabinetorgel van H.H. Hess. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

VIERVERLATEN

Hoendiep 335

ZUIDWENDINGERMOLEN

De achtkante poldermolen werd in 1819 gebouwd en bleef tot 1960 op windkracht in bedrijf. In dat jaar werd een elektromotor geplaatst die met de vijzel het water uit de polder Zuidwending maalt. De vijzel kan nog altijd naar keuze op wind- of elektrische kracht worden aangedreven. Als gemaal is de molen altijd in gebruik gebleven, maar de molen raakte sterk in verval. In 1990 heeft hij daarom een uitgebreide restauratie ondergaan en sindsdien maalt de molen als gemaal op de motor, en een vrijwillig molenaar

bemaalt de polder regelmatig op windkracht. De roeden met een lengte van 18 meter zijn voorzien van zelfzwichting. De molen staat op de grens van de gemeenten Groningen en Westerkwartier, nabij gehucht De Poffert (Oostwold).

De molen was eigendom van de Molenstichting Westerkwartier. De huidige eigenaar is de Stichting De Groninger Poldermolens.

VISVLIET

Heirweg 16

GANGULPHUSKERK

za + zo

Hoewel de kerk van Visvliet volgens een steen in de voorgevel uit 1427 stamt en gewijd zou zijn aan Gangulphus, zijn de sporen van de gotiek nog maar op enkele plaatsen terug te vinden. De windvaan (1693) - in de vorm van een vis boven drie koperen bollen - en het visje in een vliet op de preekstoel herinneren aan het feit dat Visvliet vroeger een vissersdorp was. De halve westtravee bezit nog iets van het gotische karakter;

deze werd niet afgebroken omdat ze dienst deed als dorpsschool. De oorspronkelijke spitsboogvensters werden rond 1700 veranderd in rondbogen; samen met het verwijderen van bijna alle steunberen deed dit afbreuk aan het gotische karakter. De 19-de eeuwse bepleistering deed de rest. De herenbanken in het interieur zijn het oudst: ze stammen uit de 17-de eeuw en hebben een typische renaissance decoratie. Het orgel komt uit 1869 en is gebouwd door Petrus van Oeckelen en wordt gesierd door twee adelaars.

Er liggen mappen ter inzage van de Oudheidkamer met informatie over de kerk en de molen en er is een prachtige expositie van knipkunstenaar Guus de Haan.

VISVLIET

Oude Dijk 4a

HILMAHUISTER POLDERMOLEN

Deze achtkante grondzeiler is gebouwd in 1868. De molen bemaalde de Hilmahuisterpolder. In 1956 werd in de molen een dieselmotor opgesteld. Tijdens de hevige storm van 1972 liep de molen schade op. Dit was de aanleiding om de molen tussen 1975 en 1978 ingrijpend te restaureren. Tevens werd het weer mogelijk ook op windkracht te malen. Op Open Monumentendag zal de molenaarster u

rondleiden. De molen is eigendom van de Stichting De Groninger Poldermolens.

ZUIDHORN

Kerkstraat 18

N.H. KERK

De ouderdom van het kerkgebouw is het best vast te stellen aan de binnenkant. De tufstenen muren, o.a. te zien achter het orgel, wijzen op de oorspronkelijke bouw in de 11-de eeuw. In de 15-de eeuw werden de zijbeuken aan de kerk gebouwd. De ongeveer 40 meter hoge toren heeft een ingesnoerde naaldspits, die stamt uit de 17-de eeuw. De preekstoel, die dateert uit

1698, heeft een kuip uit 1649. De preekstoel heeft twee klankborden waarvan de laagste dateert uit begin 20-ste eeuw. Het houtsnijwerk van de preekstoel bevat familiewapens van Clant, Siccama, Meinema en Buningh. Het orgel is gebouwd in 1792 door de bekende orgelbouwers Arp Schnitger en H.H. Freytag en werd geschonken door de bewoners van de Hanckemaborg (Clant) en de Klinckemaborg (Siccama).

ZUIDHORN

Jellemaweg 16

FIETSMUSEUM GARAGE BIRZA

De geschiedenis van de familie Birza in Zuidhorn begint in 1897 aan de Hoofdstraat / hoek Nieuwstraat. Daar kocht Jacobus Birza een smederij. Na 28 jaar gaat Jacobus Birza in 1925 verder aan de Jellemaweg 16. Het pand werd toen verbouwd naar een ontwerp van architect Klaas Siekman in de zgn. Amsterdamse

stijl. Het begint met een smederij, maar als er steeds meer motoren en automobielen komen, gaat men zich daar op richten. Jan Birza neemt de zaak over. En in 1963 komt met Coos Birza de derde generatie: een garage, benzinepomp, rijwielzaak en fietsreparatie. De zaak wordt uiteindelijk in 2006 beëindigd.

De fiets ontstaat in dezelfde tijd als het bedrijf en ontwikkelt zich in dezelfde periode. De ontwikkeling van de fiets is in het museum te zien, aangevuld met veel affiches en toebehoren. Met daarnaast veel fotomateriaal over het bedrijf en de familie Birza.

ZUIDHORN

De Gast 38

SINT JOZEFKERK

za 10-16 uur

Deze rooms-katholieke kerk werd op 24 september 1844 ingewijd en de katholieke gemeenschap werd in 1854 officieel tot parochie verheven. De architect van de kerk was J. Crone uit Groningen. Het gebouw is opgetrokken in een regionale variant van de Amsterdamse School. In 1929 werd het kerkgebouw gerestaureerd en kwam er een klein torentje op. De oude pastorie werd vervangen. De architect van de nieuwe pastorie was A.Th. van Elmpt uit Groningen. Sinds 2017 is de Jozefkerk een van de vier locaties van de Hildegardparochie te Groningen.

De Jozefkerk bevat een aantal bijzondere kerkschatten:

Het barokke altaar is van omstreeks 1670 en wordt gesierd door verschillende heiligen uit de Jezuïetenorde.

Het laatgotische Mariabeeld, Onze lieve vrouw van Aduard, is van omstreeks 1500. Het Middeleeuwse Mariabeeld zou afkomstig zijn uit het Cisterciënzerklooster van Aduard (de Sint Bernardusabdij).

Een laatgotische kapiteel vormt de voet van de doopvont en is mogelijk ook afkomstig uit het Cisterciënzerklooster van Aduard.

Tijdens uw bezoek kunt u uitleg krijgen over de andere kerkschatten.

In de pastorie(tuin) kunt u genieten van een kop koffie of thee.

Wie komt het bestuur van Stichting Open Monumentendag Westerkwartier versterken?

We zijn een club van doeners, waarbij ieder eigen taken heeft en we in onderlinge afstemming het programma (opening, thema-avond, organisatie open monumentendag, publiciteit) invullen en uitwerken.

Heb je belangstelling voor het prachtige erfgoed in het Westerkwartier en wil je een steentje bijdragen aan dit jaarlijkse evenement, laat het ons weten:

omd.westerkwartier@gmail.com

De Open Monumentendag app

Met de app beleef je Open Monumentendag nog beter!

- Alle monumenten en activiteiten onderweg digitaal bij de hand
- Makkelijker en sneller zoeken op de kaart, met verbeterde filteropties
- Monumenten en activiteiten delen via onder andere whatsapp, social media en e-mail
- Monumenten en activiteiten aanmerken als favoriet (met gratis account)
- Pushmeldingen ontvangen over favorieten
- Navigeren tussen monumenten (persoonlijke route samenstellen)
- Bestaande routes volgen via Google Maps

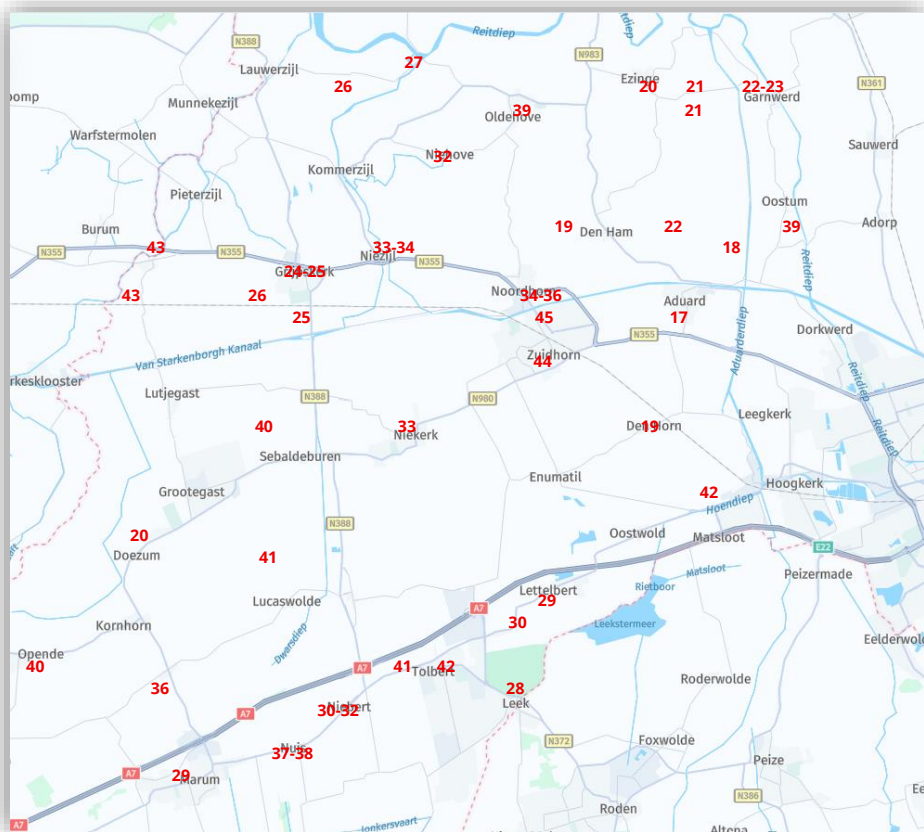
Download de app

Scan de QR-code om de OMDapp te downloaden.

Voor meer info over de app: www.openmonumentendag.nl/apps/

Kaart Westerkwartier met deelnemende monumenten

De **rode nummers** verwijzen naar de bladzijden waar de betreffende monumenten worden beschreven

Dit programmaboekje is met grote zorg samengesteld. Toch kan het zijn dat er na de afronding nog wijzigingen plaatsvinden in deelname van monumenten aan Open Monumentendag 2026

Kijk voor de actuele gegevens op onze website:

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

of scan de QR-code:

Open Monumentendag Westerkwartier 2026 wordt ondersteund door:

**Stichting Open Monumentendag
Gemeente Westerkwartier**

Dokter Mansholtweg 8
9356BH Tolbert

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

omd.westerkwartier@gmail.com